



ՕՐԱԳԻՐ

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ԲՆԱԿԱՆ

ԳԻՏԵԼԵԱՑ

ԺԳ. ՏԱՐԻ. ԹԻԻ 12.

1855

ՅՈՒՆԻՍԻ 15.

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

Գերմանացոց կենցաղն ու բնատրոսիւնը :

Մարդկային ազգին պատմութեան մէջ շատ զարմանալի դիպուած մը կը տեսնենք Վերմանացոց վրայ . հիւսիսային ժողովուրդ մը , բարբարոսութեամբ ծնած և ուրիշ ազգաց հետ այնչափ վերաբերութիւն չունեցող ազգ մը՝ քիչ ատենի մէջ անանկ կենդանութիւն ու անանկ զարգացում մը առնէ , որ գրականութեան և գիտութեանց աւելն մասերուն մէջ առաջին կարգի հանձարներ շարունակաբար հանէ , բայց աւելնուն մէջ ալ Լուրպայի ուրիշ ամէն կրթեալ ազգերէն տարբերի : Սեզի կ'երևայ թէ Վերմանացոց այս անակն

ունելի ու հսկայաքայլ յառաջադիմութիւնը և իրենց առանձին կերպ մը ունենալը՝ իրենց ազգային մտքին բարոյական ուժէն է . կ'ուզենք ըսել՝ ասոնք այնպիսի մտքի մը ծնունդներ են , որ զօրաւոր , խորին , հաստատուն , հանդարտ , անխոնջ է ու իրեն կարողութիւններուն ետեւէ ինկող , և բոլոր մարդկային գործողութիւններուն վրայ ինքը ազդեցութիւն կ'ընէ , ինքը կ'որոշէ ու ինքը կը դարձնէ զանոնք : Սխալ է , գիտեն ամենքը , որ զբնաւորութիւնը կը կազմէ , և մտաց յատկութիւնները բնաւորութեան ըրած գործողութիւն

ներուն մէջ կ'երևան . այսպիսի զօրաւոր միտք մը լաւ ճանչնալը խիստ օգտակար բան է , որովհետեւ անով կը սորվինք թէ ուրեմն ինչպէս մեր ազգային բնաւորութիւնն ալ անհոգ թողլու չէ իբրեւ երկրորդական ու անպէտ բան մը , հապա մանաւանդ թէ շրտկելու ու զօրաւորացնելու է՝ գրականութեան , գիտութեանց ու գեղարուեստից մէջ զարգացնելու համար ազգը , բայց միանգամայն կը սորվինք ալ խորշելու այն էական պակասութիւններէն , որ այսպիսի միտք մը բերեր է Վերմանացւոց վրայ . անոր համար մենք ալ Շքաէլ՝ երեւելի տիկնոջ Գերմանիա ըստած գրուածքին մէջէն , որ ընտիր գիրք մըն է և որն որ առաջին անգամ Վերմանիոյ վրայ տեղեկութիւն մը տուաւ Վաղղիացւոց , Գերմանացոց Էնցադն ու Բնաորոմիտն մականուամբ գրուելը կը թարգմանենք : Սեզի մեծ ուրախութիւն է , (և կարծեմ մեր սիրելի ազգայիններուն ալ աւելի օգտակար) այնպիսի ազգի մը պատկերը ներկայացնելը , որուն կատարելութիւններն աւելի են քան զթերութիւնները . այս է միայն ցաւալին , որ ամէն մարդու առաջին հարկաւոր բանին մէջ , այսինքն հաւատքի , այս ազգին մեծ մասը հանդերձ իր այն գիտութեամբը ողորմելի կուրութեան մէջ է :

1 Շքաէլ-Հոլզայն տիկնոյ , որ Բարիզ մայրաքաղաքը ծնաւ 1766ին , Նէքէր Գաղղիոյ դանձապետ պաշտօնէին աղջիկն էր : Իրեն աշխոյժ եւանդեամբը Յեղափոխութեան ատեն շատ գործողութիւններու մէջ մտաւ . բայց Նաբոլէոնի ատեն Բարիզէն քշուելով՝ 1815ին անոր իյնալէն ետքը գարձեալ եկաւ , ու երկու տարի վերջը հոն մեռաւ : Գրուածքներէն աւելի՝ իրեն խօսակցութիւնը երեւելի էր և հռչակաւոր մարդկանց հետ ամէն տեսակ բանի վրայ լաւ կերպով կը խօսէր . իսկ իրեն գրաւորական երկասիրութիւններուն մէջ աւելի նշանաւորներն են Կոլինա վիպասանութիւնը , Գերմանիան , և Խորհրդածոմիտն : Ի վերայ գաղափարն Յեղափոխութեան ըստած գրուածքը , որուն մէջ բոլոր գուրս կու տայ իր բնիկ նորալանդ կրօնքին վրայ ունեցած մոլորամիտ սէրը և քաղաքավարական մտածութիւններով գրած է : Գրուածքներուն մէջ Շքաէլ կանայքի հանձարին կարողութեան չափ բաւական խորունկ է , նուրբ , հմուտ թիւնը առատ , բայց ոճը շատ տեղ կը յորնեցնէ :

Վանի մը զլիաւոր յատկութիւններ միայն նոյն են Վերմանացւոց բոլոր ազգին վրայ . որովհետեւ այն աստիճանի տարբերութիւններ կան այս երկրիս մէջ , որ ամենադժուարին բան է իրար մէջ այնչափ տարբեր կրօնքներու , տեղութեանց , կլիմաներու , և նոյն իսկ ժողովուրդներու վրայ մէկ տեսութիւն մը բռնած նայիլ : Հարաւային Վերմանիան շատ կողմանէ բոլորովին տարբեր է Հիւսիսային Վերմանիայէն . վաճառական քաղաքները ամենեւին նմանութիւն մը չունին այն քաղաքներուն հետ , որոնց մէջ փառաւոր համալսարաններ կան . պզտիկ տէրութիւնները զգալի զանազանութիւն ունին երկու մեծ միապետութիւններէն , այսինքն Բրոսիայէն ու Վստրիայէն : Վերմանիա առաջ ազնուապետական դաշնակցութիւն մըն էր . այս կայսերութիւնը իրեն լուսաւորութեանն ու հասարակաց ոգւոյն կեդրոն մը չունէր . միացեալ ազգ մը չէր կազմեր , և տրցակին կապը կը պակսէր : Այս բաժանմունքը թէպէտ իր քաղաքավարութեոյժը կը տկարացնէր , սակայն աղուոր ասպարէզ մը կու տար որ հանձարն ու երեւակայութիւնը ամէն տեսակ բան փորձէն : Վրականական ու փիլիսոփայական կարծիքներու կողմանէ ռամկապետութիւն մըն էր , որ ամէն մարդու ազատութիւն կու տար իրեն առանձին մտածութեան կերպին բոլորովին հետեւելու :

Որովհետեւ Վերմանիա մայրաքաղաք մը չունի , որ բոլոր աշխարհքին կը թեալ մարդիկը հոն ժողվուին , անոր համար ընկերութիւնը հոս այնչափ ազդեցութիւն չունի . ախորժակին օրէնքներն ու երգիծաբանութիւնը տրպաւորութիւն մը չեն ըներ : Սատեւագիրներուն ու մտածողներուն շատը առանձնութեան մէջ կ'աշխատին , կամ շատ շատ իրենց կենակցութիւնը քիչ անձանց հետ է , որոնց վրայ հեղիւնակութիւն ունին : Աւրաքանչիւրը առանձին՝ թող կու տան զիրենք իրենց

ազատ երևակայութեան ձեռքն ու ա-
նոր ետեւէն կ'երթան . և թէ որ նորա-
սիրութեան հետք մըն ալ երևնայ , ա-
նոր համար է՝ որ ամէն մարդ կը փա-
փաքի ուրիշներէն բոլորովին տարբեր
երևնալ : Բնդ հակառակն Վաղղիա՝
իւրաքանչիւր մարդ կը ցանկայ այն խօս-
քը լսելու , զորն որ Սոնդէսգիէօ Սոլ-
գերի համար կ'ըսէր . “ Զկայ իրեն
պէս մէկը՝ բոլոր աշխարհքին ոգին ու-
նեցող . : Վերմանացի մատենագիրք
աւելի օտարազգիներուն կրնային նմա-
նիլ՝ քան թէ իրենց հայրենակցացը :

Վաղաքավարութեան ու գրակա-
նութեան մէջ՝ Վերմանացիք օտար ազ-
գաց վրայ պատկառանքով կը նային , և
անանկ ազգային նախապաշարմունքներ
չկայ մէջերնին : Իրենց մէջ իւրաքան-
չիւր մարդու յատկութիւնը այս է , որ
զինքը բոլորովին թողու և ուրիշներու
վրայ համարմունք ունենայ . բայց ազ-
գի մը հայրենասիրութիւնը՝ անձնասէր
պէտք է ըլլայ : Բնգղիացւոց գոռոզու-
թիւնը՝ քաղաքավարութիւննին շատ
կը զօրացնէ . Վաղղիացւոց՝ իրենց վը-
րայ ունեցած լաւ համարմունքը միշտ
ամէն ատեն իրենց Եւրոպայի մէջ ազ-
դեցութիւն ունենալուն շատ օգնութիւն
ըրած է . Սպանիացւոց ազնուական
հպարտութիւնը՝ ատենօք աշխարհքիս
մէկ մասին տէր ըրաւ զիրենք : Վեր-
մանացիք՝ Սաքսոն , Բրուսիացի , Պա-
ւիերացի ու Բաստրիացի են . բայց
գերմանական բնաւորութիւնը , որուն
վրայ պիտի ըլլար ասոնց ամենուն ոյժը ,
այնչափ տեսակ բաժնուած է՝ որչափ
երկիրն ալ , որ այնչափ տարբեր տարբեր
գլուխներ ունի :

Հոս միայն այն մտածութիւնները
պիտի ըսեմ , որ բոլոր ազգին կը վերա-
բերին : Վերմանացիք ընդհանրապէս
անկեղծ ու հաւատարիմ են . գրեթէ
ոչ երբէք տուած խօսքերնէն դուրս կ'եւ-
լն , ու խաբէութիւնը իրենց համար
օտար բան է : Իրենց մէջ այս միութիւնը
կարենար ալ մտնել՝ շատ շատ օտար
ազգաց նմանելու , անոնց պէս զիրենք
ճարտար ցուցնելու ու անոնցմէ չխա-

բուելու փափաքէն միայն պիտի ըլլար .
բայց Վերմանացիք իրենց խոհակա-
նութեամբն ու բարեսրտութեամբը
մէկէն կը զգային սրտերնուն մէջ որ
մարդուս ոյժը՝ միայն իրեն բնութեան
վրայ է , և թէ մարդ արդարասիրու-
թեան վարժելով՝ անանկ անկարող
կ'ըլլայ սուտ զուրցելու , որ ուզած ա-
տենն ալ չկրնար ըսել : Բնբարոյակա-
նութեան զարնել սկսելու համար՝ թե-
թեւամիտ ըլլալու է , և սրտին մէջ ներ-
քին գիտակցութիւն մը տնկուած պի-
տի չըլլայ , ու խղճմտանք չունենայ , որ
կէս ճամբուն վրայ կը կեցնէ զմարդ , և
այնչափ աւելի սաստիկ վիշտ կու տայ ա-
ռաջին բռնած ընթացքը թողուն վրայ ,
որչափ անկարելի է որ այս նորին մէջ
աներկիւղաբար առաջ երթայ :

Ես համոզուած եմ , որ դիւրին բան
է ցուցնելը՝ թէ առանց բարոյականի
ամէն բան դիպուած ու խաւար է :
Բայց սակայն շատ անգամ տեսնուած
է լատինական ժողովուրդներու վրայ ,
որ խիստ ճարտար քաղաքավարութիւն
մը բանեցնեն՝ ամէն պարտքէ ազատ
ըլլալու համար . իսկ Վերմանացւոց
համար կրնայ ասիկայ պատուով ըսուիլ՝
թէ իրենք գրեթէ անկարող են այս
յանդուգն դիւրայարմար բնաւորութե-
ն , որ ու իցէ շահու համար ամէն ճշմար-
տութիւն կը ծածկէ , և ամէն առիթ-
ներու որ և իցէ պարտաւորութիւն կը
զօհէ : Վերմանացւոց նաև պակասու-
թիւններն ալ իրենց կատարելութիւն
ներուն պէս կը բռնադատեն զիրենք
այս գովելի արդարասիրութեան :

Վործունեայ աշխատանքն ու մտա-
ծութիւնը շատ զօրաւոր են Վերմա-
նիոյ մէջ , և այս ազգին որոշիչ նշաննե-
րէն մէկն ալ այս է : Վերմանացին ի
բնութենէ գրականութեան ու փիլի-
սոփայութեան սիրող ազգ է . սակայն
Վերմանիոյ մէջ ամէն տեղէ աւելի՝
այլ և այլ կարգի մարդկանց աստիճան-
ներուն մէջ որոշ զանազանութիւն ըլ-
լալուն , որովհետեւ ընկերութիւնը այս
աստիճաններուն տարբերութիւնը իրա-
րու չմերձեցնելու , քանի մը բաներու

մէջ հոն բուն մարդկային ոգին՝ կը տը-
կարանայ : Լս իրերիս ազնուական-
ները շատ քիչ գաղափար ունին , ու
զրազէտք ալ խիստ քիչ վարժութիւն
գործողութեանց մէջ մտնելու : Ոգին՝
իրաց ու մարդկանց վրայ ծանօթու-
թեան խառնուրդ մըն է . և ընկերու-
թիւն մը՝ որ առանց վախճանի , բայց
ուրիշ կողմանէ եռանդեամբ ալ կը գոր-
ծէ , մտաց բոլորովին իրարու հակա-
ռակ եղած կարողութիւնները զարգա-
ցնել կու տայ : Ոչ այնչափ ոգին , որ-
չափ երեւակայութիւնը Վերմանացոյ
առանձին սեփական է : Յովհաննէս
Պօղոս Ուիհէր՝ իրենց երեւելագոյն
մատենագիրներէն մէկը՝ կ'ըսէ . «Լնգ-
ղիացիք ծովու տիրած են , Վաղ-
ղիացիք երկրիս ու Վերմանացիք օ-
դուն » . իրաւ որ Վերմանիոյ մէջ կե-
դրոն մը պէտք էր հաստատել , և այս-
պիսի զօրաւոր մտածութեան չափեր
դնել , որ սաստիկ բարձրութենէն տար-
տամութեան կը զարնէ , շատ խոր կը
մտնէ ու այն խորութեան մէջ կը կոր-
սուի , սաստիկ անկողմնասիրութենէ
կ'ոչնչանայ , խիստ մանր ճղճղելէն կը
խառնակէ . վերջապէս ազատ է այն տե-
սակ բանի մը պակսութիւններէ , որոնք
բռնադատելն իրեն կատարելութիւն
ները զգուշութիւն ընելու :

Վաղղիայէն ելլելէն ետքը՝ մարդ

շատ դժուարաւ կը վարժի Վերմանա-
ցոյ դանդաղութեանն ու ծուլութեա-
նը . ոչ երբեք շուտով կը շարժին , ա-
մէն բանի արգելքներ կը հանեն . Վաղ-
ղիա մէկ ըսեն նէ՝ Վերմանիոյ մէջ հա-
րիւր անկարելի է կ'ըսեն : Երբոր գոր-
ծելու կու գայ , Վերմանացիք դժուա-
րութիւններու յաղթել չեն կրնար . և
իշխանութեան վրայ ունեցած իրենց
մեծարանքնին՝ անձնական շահէ մը չէ ,
հապա զանիկայ քիչ մը իբրեւ ճակատա-
գիր սեպելէն է : Ուամիկը բիրտ է ,
մանաւանդ թէ որ իրեն սովորական
կերպերուն դպչելու ըլլաս . ասոնք 'ի
բնութենէ՝ ազնուականներէն աւելի օ-
տար ազգերու կենցաղին , սովորու-
թիւններուն ու լեզուին այն գովելիներ-
հակութիւնն ունին , որ ամէն երկրի
մէջ ազգային կապը կը զօրացնէ : Ոչ
ստակը ասոնց կերպը կը փոխէ , ոչ վա-
խը զիրենք ետ կը կեցընէ . վերջապէս
ասոնք ամէն բանի մէջ այնպիսի հաս-
տատուն ու անշարժ բնաւորութիւն մը
ունին , որ մարդուս բարոյականին հա-
մար գեղեցիկ ձիւրք մըն է . վասն զի այն
մարդը , զորն որ վախը և անկէց աւելի
յոյսը՝ շարունակ կը փոփոխեն , դիւրաւ
մէկ կարծիքէն մէկալը կ'անցնի՝ երբոր
շահը այնպէս կը բերէ :

(ԿԸ ՀԱՐՈՒՆԱԳՈՒՅԻ)

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ

Ի ՏՈՐՔ

Հ Ս Կ Ա Յ Ն Հ Ա Յ Ո Յ

Հըսկայն հայոց կայր եւ խայտայր յԼնգեղ տուն .
հողըն սարսէր , դողային ծառք շուրջ գալուն ,
'Ի ամենաշարժ պապանձէին հողմոց վաղք՝
Երբ Լնգեղեայն յանկարծ ոստնոյր կայր կանգուն :
Ս արսք քաջասեւք ծածանէին յուսն ի վար ,
Թիկունքըն լայն պարիսպ անդորր էր առ վախ ,
Սաղնիս բազուկն ամրակուռ խէր յարմատոյ ,
Վրլնէր լախտիւ ծառս ոստալից եւ զանտառ :